

CZU: 947.89(498.7)

NKGB-UL SOVIETIC PE FRONTUL INVIZIBIL ÎN BASARABIA, MARTIE-IUNIE 1944

Alexandru MALACENCO

Universitatea de Stat din Moldova

O incursiune sumară în tematica cercetării atestă că în anii celui de-al Doilea Război Mondial activitatea serviciilor speciale ale URSS, ca instrument coercitiv al puterii politice, era determinată „în funcție de acțiunea *ofensivă* sau *defensivă* a trupelor sovietice. Apariția NKGB-ului sovietic – structură menită să lupte cu dușmanii statului/regimului sovietic – se producea ori de câte ori armata sovietică urma să se lanseze în *ofensivă*, scopul fiind, desigur, „purificarea” de elemente ostile a teritoriului” recucerit, ce constituia o etapă inerentă în procesul (re)sovietizării acestor spații.

Istoria celui de-al Doilea Război Mondial arată că acolo unde călca Armata Roșie se impunea și regimul comunist. *Grosso modo*, URSS în anii războiului opera cu mai multe armate pe câmpul de luptă în misiunea de „eliberare” a țărilor din Europa: Armata Roșie, care lupta pe frontul militar și Armata de trupe speciale, care lupta pe frontul invizibil.

Așadar, la sfârșitul lunii martie 1944, trupele Armatei Roșii au reușit să forțeze linia frontului peste Nistru și să reocupe partea de nord a Basarabiei, iar pentru scurt timp orașul Soroca a devenit capitala administrativă a Moldovei sovietice. Odată cu trupele sovietice, în nordul Basarabiei au revenit și structurile de securitate ale URSS. Printre primele instituții sovietice care s-au stabilit inițial cu sediul la Soroca a fost Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului – NKGB. În fruntea NKGB-ului din RSSM a fost numit ucraineanul Iosif Mordoveț (1944-1955), care a avut ca obiectiv reorganizarea aparatului de securitate pe teritoriul Basarabiei reocupate, fapt ce a determinat soarta acestui spațiu aproximativ pentru jumătate de secol înainte.

Cuvinte-cheie: *NKGB-ul sovietic, NKVD, spioni, SSI AR, front invizibil, al Doilea Război Mondial, ocupație sovietică, Armata Roșie, „purificarea” teritoriului, regim sovietic.*

SOVIET NKGB ON THE INVISIBLE FRONT IN BASARABIA, MARCH - JUNE 1944

A short insight into the subject of this study highlights that in the period of the Second World War the activity of the USSR secret services, as a political power coercive tool, was governed by “the *offensive* or *defensive* phase of the Soviet troops. Establishment of the soviet NKGB – organization whose general objective was fighting state/Soviet regime enemies – occurred every time that Soviet army was to initiate offensive operations, aiming, of course, to “purify” the reconquered territory from hostile elements”. This was an inevitable phase in the territories (re)sovietisation.

The history of the Second World War attests that in the territories were the Red Army stepped the communist regime was established. *Grosso modo*, during the War, aiming to liberate European countries, the USSR was operating with several armies in the battlefield: the Red Army that was fighting on the military front and the special troops that were battling on the invisible front.

Thus, at the end of March 1944, the Red Army managed to force the front line over the Dniester River and to reoccupy the North Bessarabia. For a short period of time Soroca was settled up as the administrative capital of the Soviet Moldova. Together with Soviet troops, the USSR security structures also returned in the territory. National Commissariat for State Security – NKGB, was one of the first Soviet institutions that were based in Soroca. The head of the MSSR’ NKGB was nominated the Ukrainian national Iosif Mordoveț (1944-1955). His goal was to reorganize the security apparatus within the reoccupied Bessarabia territory, fact that determined the faith oh this region for more than half of century ahead.

Keywords: *Soviet NKGB, NKVD, spies, SSI AR, invisible front, Second World War, Soviet occupation, Red Army, territory „purification”, Soviet regime.*

Orice demers științific vizând scrierea istoriei regimului comunist din RSSM (Basarabia)* este incomplet dacă neglijează analiza atentă, minuțioasă, a organizării și funcționării mașinării securității sovietice, precum și a rolului pe care aceasta l-a jucat pe parcursul evoluției acestui regim.

Pornind de la această aserțiune, istoricului îi revine o misiune ingrată pe tărâmul cercetării, în care trebuie să îndeplinească o sarcină deloc ușoară de a accede la fonduri relevante de arhivă, pentru a aduce la cunoștința cercetătorilor și a celor interesați de istorie materiale documentare inedite ferite de ochiul publicului larg.

* Pentru perioada anilor 1940-1941 și până la 23 august 1944 utilizăm denumirea Basarabia, fiindcă este mai potrivită pentru a defini acest spațiu istorico-geografic, pe care URSS l-a ocupat în repetate rânduri (la 26 iunie 1940, apoi etapizat până la 23 august 1944). Abrevierea RSSM definește spațiul politic, istoric și geografic pentru perioada anilor 1944-1991.

Informație documentară din arhivele dosite, care într-un regim post-totalitar (post-sovietic, în cazul nostru), în eventualitatea publicării, ar putea produce disconfort unor interese/persoane implicate în activitățile fostului regim.

Spre deosebire de majoritatea statelor ex-sovietice și ex-socialiste, care au conștientizat importanța asigurării accesului liber pentru mediul academic la documentele de arhivă ale fostului regim, Republica Moldova rămâne corigentă la capitolul elucidării atrocităților comise de către aparatul represiv sovietic din RSSM. Acest fapt ar trebui să constituie un impuls pentru mobilizarea comunității istoricilor întru coagularea eforturilor intelectuale, în scopul cercetării aprofundate a regimului comunist și a rolului organelor de securitate din RSSM, diseminând rezultatele lucrărilor științifice către publicul larg.

„Pentru limpezirea unor tenebre ale frontului secret, cu reală relevanță pentru prezent și perspectivă, poate fi suficientă și o reconstituire parțială a unei teme istorice, dar în condițiile în care este făcută cu bună-credință și obiectivitate. Alexandr Soljenițan spunea cu atâta înțelepciune: „Este suficient să guști o picătură pentru a simți gustul oceanului”. Picătura pe care o dă istoria serviciilor secrete poate aduce dezvăluiri semnificative ce vor constitui tematici de reflecție pentru cei însetați de cunoașterea istoriei [1, p.5].

Făcând o incursiune în tematica cercetării, amintim că în anii celui de-al Doilea Război Mondial activitatea serviciilor speciale ale URSS, ca instrument coercitiv al puterii politice, era determinată „în funcție de acțiunea *ofensivă* sau *defensivă* a trupelor sovietice. Apariția NKGB-ului sovietic – structură menită să lupte cu dușmanii statului/regimului sovietic – se producea ori de câte ori armata sovietică urma să se lanseze în ofensivă, scopul fiind, desigur, „purificarea” de elemente ostile a teritoriului” [2, p.23] recucerit, ce constituia un proces inerent în cadrul (re)sovietizării teritoriilor acaparate.

La sfârșitul lunii martie 1944, trupele Armatei Roșii au reușit să forțeze linia frontului peste Nistru și să reocupe partea de nord a Basarabiei, iar pentru scurt timp orașul Soroca a devenit capitala administrativă a Moldovei sovietice. Odată cu trupele sovietice, în nordul Basarabiei au revenit și structurile de securitate ale URSS. Astfel, printre primele instituții sovietice care s-au stabilit inițial cu sediul la Soroca a fost Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului – NKGB. În fruntea NKGB-ului a fost numit colonelul Iosif Mordoveț* (1944-1955), care a avut ca obiectiv reorganizarea aparatului de securitate pe teritoriul RSSM și, în același timp, „purificarea” de elemente antisovietice.

Primele acțiuni operative ale NKGB-ului sovietic în Basarabia în prima jumătate a anului 1944 au fost direcționate către identificarea și curmarea activității agenturii inamice lăsate în spatele frontului, agenților-radiști ai spionajului german, a rezidenților, propagandiștilor și diversioniștilor ghidați de serviciile secrete inamice. Atenție sporită era acordată localizării și arestării chiaburilor care s-au întors la locurile de baștină, odată cu revenirea administrației românești în Basarabia după 22 iunie 1941**, care erau etichetați ca elemente antisovietice ostile. O altă sarcină a NKGB-ului sovietic în primele luni de (re)ocupație a Basarabiei în 1944 a constituit crearea propriei rețele de agentură în rândul populației băștinașe, precum și restabilirea legăturii cu colaboraționiștii recrutați încă din anii 1940-1941 și în perioada anilor interbelici.

Acest demers științific are ca scop principal identificarea și analiza contextuală a primelor acțiuni ale NKGB-ului sovietic pe frontul invizibil în Basarabia, începând cu martie-iunie 1944, în baza unor noi surse din Arhiva Ministerului Afacerilor Interne (MAI) al Republicii Moldova. Acest episod istoric cuprinde acțiunile și măsurile preparatorii întreprinse de serviciile de securitate ale URSS pe teritoriul „eliberat” de către Armata Roșie, ce era determinant în procesul de (re)instaurare a puterii sovietice cu toate structurile și componentele sale în Basarabia.

Cadrul cronologic și geografic. În acest articol ne-am propus să analizăm evenimentele care au derulat în secvența temporală cuprinsă în lunile martie-iunie ale anului 1944. Limita inferioară a cadrului cronologic o

* Iosif Mordoveț, a.n. 1899, satul Nedai-Voda, reg. Krivoi Rog (astăzi Ucraina); decedat în 1976 la Chișinău, RSSM. În Ucraina a activat în cadrul „SMERȘ” (смерть шпионам - rusă) – secție contrainformativă a Comisariatului Poporului pentru Apărare al URSS, care avea misiunea de securizare a spatelui Armatei Roșii, de asemenea, să identifice și să anihileze rețelele de spioni germani, dar și ale aliaților săi de pe teritoriul URSS. Iosif Mordoveț și-a început cariera în OGPU al URSS, apoi a ocupat mai multe posturi de conducere în cadrul NKVD al RSSM, NKGB, MGB, și KGB al RSSM, avansând până la gradul de general-maior.
<http://www.memo.ru/history/NKVD/kto/biogr/gb339.htm> (Accesat: 28.11.2016), [3].

** Odată cu retragerea forțată a armatei și administrației românești în 1940 la 28 iunie de pe teritoriul Basarabiei, care în urma ultimatumului sovietic impus României a fost cedat către URSS, mulți băștinași își părăseau localitățile de frica ocupației străine, găsindu-și refugiu pe teritoriul României Regale. În acest context, istoricul M.Țăranu menționează: „Conform acordului semnat în cadrul comisiei de la Odesa, până la 27 septembrie 1940, de pe teritoriul ocupat al Moldovei de la est de Prut au reușit să se repartizeze în România 13.750 de persoane.” [4, p.66]; „...cătref sfârșitul lunii octombrie 1940, numărul celor plecați din Basarabia s-a ridicat la peste 100.000 de persoane” [5, p.65].

constituie mijlocul lunii martie 1944, când trupele sovietice au reușit să forțeze linia frontului peste Nistru, ocupând teritoriul Basarabiei. Limita superioară cronologică o constituie luna iunie 1944, moment ce marchează trecerea sovieticilor în defensivă pe frontul militar, precedate de tentativele nereușite ale Armatei Roșii de a străpunge frontul germano-român din zona Târgu-Frumos. Anume în acest răstimp, după finalizarea ocupării nordului Basarabiei de către trupele Armatei Roșii, pentru „purificarea” teritoriului „eliberat” de elemente ostile antisovietice, NKGB-ul sovietic a fost printre primele instituții care și-au început activitatea în acest spațiu.

Ca areal geografic, această lucrare își propune să identifice și să contextualizeze activitatea NKGB-ului sovietic pe frontul invizibil din Basarabia de Nord. În acest răstimp scurt, pe întreg teritoriul Basarabiei se desfășurau operațiuni militare în contextul celui de-al Doilea Război Mondial, teritoriul fiind reocupat prin partea de nord de către Armata Roșie. De asemenea, în lucrare a fost examinat sumar procesul de organizare primară a puterii sovietice după reocuparea nordului Basarabiei, fiind analizată în special instituirea temporară a capitalei administrative la Soroca, procesul de cristalizare instituțională și începutul activității structurilor organelor sovietice de securitate în acest spațiu.

Punctul de plecare în cercetarea tematicii „Activitatea NKGB-ului sovietic pe frontul invizibil în Basarabia, martie-iunie 1944” a fost identificarea și studierea unor materiale documentare relevante din arhiva Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova [6] privitor la primele directive ale NKVD-NKGB-ului în RSSM, anul 1944, care sunt indispensabile pentru reconstituirea tabloului istoric din acea perioadă.

Per ansamblu, episodul istoric ce a avut loc în perioada martie-august 1944 pe teritoriul Basarabiei, în timp ce se desfășurau operațiuni militare, este reflectat superficial în istoriografie, din varii motive: spre exemplu, accesul limitat pentru cercetători la fondurile de arhivă relevante, aspect lăsat în neglijență de către factorul politic. De asemenea, abordarea tendențioasă din rațiuni ideologice a istoriografiei sovietice privind activitatea aparatului represiv al URSS în teritoriile „eliberate” lasă o amprentă de ambiguitate asupra cunoașterii obiective a realității în perioada de referință.

Prin urmare, se atestă un **vid istoriografic** referitor la studierea și reflectarea minuțioasă a evenimentelor din martie (iunie)-august 1944 din Basarabia*, care necesită imperios de a fi acoperit cu noi cercetări, studii în baza izvoarelor arhivistice, fapt ce relevă importanța și actualitatea temei. Rezultatele științifice obținute vor contribui la completarea tabloului istoric din perioada menționată, ce a fost marcată de un proces complex, când un regim politic ia locul altuia, când administrația românească se retrage din Basarabia și se impune puterea sovietică, ca urmare a evoluției situației în contextul celui de-al Doilea Război Mondial.

Reorganizarea instituțională a NKGB-ului sovietic în contextul celui de-al Doilea Război Mondial

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, NKGB-ul sovietic a suferit mai multe transformări de ordin instituțional. În acest capitol ne propunem să identificăm factorii care au determinat necesitatea reformei Comisariatului Poporului al Securității Statului și raționamentele statului sovietic care au impulsionat recurgerea la aceste transformări instituționale.

Un aspect foarte important de observat este că evoluția situației pe frontul operațiunilor militare în cadrul celui de-al Doilea Război Mondial constituia un factor determinant în reorganizarea instituțională** a structurilor securității statului sovietic. Astfel, crearea NKGB-ului (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului) a avut loc la 3 februarie 1941, prin Hotărârea CC al PC (b) al URSS. Iminența ofensivei Germaniei naziste asupra URSS, începând cu 22 iunie 1941, a dictat necesitatea reintegrării, la 20 iulie 1941, a NKGB-ului în NKVD. Reorganizarea instituțională a propriilor structuri de forță și securitate în asemenea mod de către statul sovietic purta un caracter exclusiv *defensiv*, impus de starea de război în care s-a pomenit URSS în urma atacului militar al Germaniei naziste din vara anului 1941.

Preluarea inițiativei strategice de către URSS în urma obținerii victoriei de la Stalingrad asupra Germaniei naziste din februarie 1943 a predeterminat o nouă reorganizare a organelor de forță și securitate, prin separarea, la 14 aprilie 1943, a NKGB-ului de NKVD. Noua modificare structurală a instituțiilor de forță și securitate ale URSS marca trecerea la faza *ofensivă* a Armatei Roșii pe arena celui de-al Doilea Război Mondial.

* Unul dintre cele mai puțin studiate episoade din istoria Basarabiei se referă la anul 1944, mai ales la segmentul temporal cuprins între lunile martie și septembrie... [7, p.121].

** Un veteran al spionajului sovietic din perioada 1939-1953, general-locotenentul Pavel Sudoplatov, menționa în memoriile sale că „în timpul celui de-al Doilea Război Mondial serviciul de securitate a trecut prin câteva transformări birocratice, uneori ca agenție independentă NKGB (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului) și alteori ca agenție (cum a fost GUGB) în cadrul NKVD. După război, a fost ridicat la rangul de minister, MGB (Ministerul Securității Statului)” [9, p.36].

În anii celui de-al Doilea Război Mondial activitatea serviciilor speciale ale URSS, ca instrument coercitiv al puterii politice și „brațul înarmat al partidului”, era determinată „în funcție de acțiunea *defensivă* sau *ofensivă* a trupelor sovietice, ... scopul fiind, desigur, „purificarea” de elemente ostile a teritoriului” [8, p.23] recucerit, ce constituia un proces inerent în cadrul (re)sovietizării teritoriilor acaparate.

Așadar, în opinia autorului, se constată că schimbarea situației de pe frontul operațiunilor militare în cadrul celui de-al Doilea Război Mondial avea un impact iminent și asupra evoluțiilor de pe frontul invizibil, fapt ce explică legătura indispensabilă dintre cele două fronturi în timpurile belice, care determina reorganizarea instituțională a organelor de forță și securitate ale URSS.

În funcție de faza defensivă sau ofensivă în care se afla Armata Roșie pe arena celui de-al Doilea Război Mondial, era operată centralizarea sau descentralizarea serviciilor speciale sovietice. Acest fapt era condiționat de necesitatea sporirii rezistenței în fața amenințării militare din partea inamicului (Germania nazistă) sau de nevoia eficientizării eforturilor organelor de forță și securitate ale URSS pe fronturile invizibile întru realizarea „eliberării” sau recuperării teritoriilor pierdute în fața adversarului și a aliaților săi.

Primele acțiuni ale NKGB-ului sovietic pe frontul invizibil în Basarabia, martie-iunie 1944

În cele ce urmează ne propunem să identificăm și să contextualizăm primele acțiuni ale NKGB-ului în Basarabia pe frontul invizibil derulate în perioada martie-iunie 1944, pentru a evalua și aprecia rolul activității contrainformative a securității sovietice în procesul de (re)instaurare și instituționalizare a regimului comunist sovietic în noul teritoriu „eliberat”.

Astfel, la sfârșitul lunii martie 1944, trupele germane și române au fost luate prin surprindere când unități ale armatei sovietice au reușit să forțeze Nistrul și să reocupe partea de nord a Basarabiei. De la centru la sud (pe linia Orhei – Dubăsari – râul Nistru și până la Marea Neagră), teritoriul basarabean continua să se afle sub controlul autorităților româno-germane, situație care s-a păstrat până la 23 august 1944 [10, p.155].

După luptele de la Nipru (azi Ucraina) din toamna anului 1943 și primele luni ale anului 1944, Wehrmacht-ul german nu a luat în calcul probabilitatea continuării ofensivei sovietice în luna martie. La baza acestei erori de previziune era și lipsa unor date veridice despre pierderile *de facto* ale sovieticilor în luptele de forțare a Niprului. Din această cauză, trupele germane au fost luate prin surprindere și nu au reușit să organizeze apărarea în timp util, pierzând poziții în fața Armatei Roșii. Au reușit să se regroupeze pentru o defensivă redutabilă abia pe linia cursului inferior al Nistrului, Prutului și Siretului, în aprilie și mai 1944, când tentativele trupelor Armatei Roșii de a străpunge frontul româno-german din zona Târgu-Frumos au suferit eșec.

Odată cu trupele sovietice, în nordul Basarabiei au revenit și structurile de forță și securitate ale URSS, iar până în august 1944 capitala temporară a RSSM a fost instituită la Soroca. Astfel, printre primele instituții sovietice care s-au stabilit inițial cu sediul la Soroca a fost Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului – NKGB. În fruntea NKGB-ului din RSSM a fost numit ucraineanul Iosif Mordoveț* (1944-1955), care a avut ca obiectiv reorganizarea aparatului de securitate pe teritoriul RSSM și, în același timp, „purificarea” de elemente antisovietice (*a se vedea* tabelul din Anexă, nr. d/o: 5, 7, 10, 12, 15,16, 17, 21, 23, 24, 25).

La cercetarea tematicii privind (re)ocuparea Basarabiei de către trupele sovietice în 1944 și (re)instaurarea puterii sovietice în acest spațiu au adus contribuții importante pentru istoriografie un șir de istorici din Republica Moldova, printre care Cașu I., Gribincea M., Moraru P., Moraru A., Șișcanu I., Petrencu A., Postică E., Țurcanu I. etc. [7, 12, 13, 2, 14, 15, 5, 16, 17, 18]. Prin urmare, se constată că, în mare parte, în lucrările respective tematica este cercetată prin prisma evidențierii și prezentării publicului larg a atrocităților comise de regimul comunist sovietic asupra populației băștinașe (foamete, deportări în masă, colectivizări forțate, construcții identitare artificiale etc.). De asemenea, se atestă că subiectul privind activitatea NKGB-ului sovietic pe frontul invizibil în Basarabia în martie-iunie 1944, care a avut un rol important în procesul

* La începutul războiului germano-sovietic Iosif Lavrentievici Mordoveț deținea un „post de răspundere” în organele de securitate sovietice din Basarabia; a îndeplinit „misiunea guvernamentală de evacuare a capitalei Moldovei și a fost printre ultimii care au părăsit Chișinăul”. În iulie 1941 s-a înrolat „din proprie dorință” în Armata Roșie, luptând până la „eliberarea” sovietică a Basarabiei. La mijlocul anului 1944 a fost rechemat de pe front pentru a fi numit comisar al poporului pentru securitatea statului. În perioada când se afla la conducerea acesteia au avut loc tragicele evenimente ale deportărilor organizate pe criterii politice, sociale, religioase (din anii 1949-1951), represaliile împotriva intelectualității, „afacerea medicilor” din Moldova (1953) etc. În contextul criticilor aduse cultului personalității lui Stalin, a fost acuzat că a ordonat arestări și represalii neîntemeiate. În 1955 a fost nevoit să demisioneze. Contemporanii lui își amintesc că, după destalinizare, I.Mordoveț a rămas în continuare convins de justetea celor realizate atunci când s-a aflat la postul de șef al securității RSSM. Considera întemeiate represuniile pe care le-a executat, declarând că „așa au fost timpurile; era imposibil de procedat în alt mod” [11, p.162, 163, 164].

(re)instaurării etapizate a „orânduirii sovietice”, din lipsă de acces la informații documentare relevante, nu este reflectat în lucrările istoricilor enumerați *supra*. Excepție constituie istoricul P. Moraru, care doar tangențial menționează în lucrarea sa [2] despre începutul activității NKGB-ului sovietic în Basarabia, accentul fiind plasat pe activitatea contrainformativă a trupelor SMERȘ și a organelor de interne (NKVD) în RSSM.

Aspecte relevante privind începutul activității securității sovietice în Basarabia pe frontul invizibil în perioada martie-iunie 1944 au fost identificate în dosarul referitor la „Directivele NKVD - NKGB al RSSM pentru anul 1944”, din arhiva MAI al Republicii Moldova. În continuare, în tabelul din Anexă este prezentat extrasul din sechestrul intern al dosarului sus-numit, cuprinzând primele directive, care au fost aranjate în ordine cronologică, emise/semnate de către comisarul NKGB-ului la acea perioadă din Basarabia, Iosif Lavrentievici Mordoveț.

Analiza sechestrului intern al dosarului „Directivele NKGB al RSSM pentru anul 1944” (*a se vedea* tabelul din Anexă) ne oferă posibilitatea de a evidenția tendințele și direcțiile de acțiuni la prima etapă de organizare instituțională a securității sovietice pe teritoriul Basarabiei, aflat la acea perioadă, în epicentrul operațiilor militare în contextul celui de-al Doilea Război Mondial.

Astfel, analizând tabelul din Anexă putem stabili direcțiile prioritare de activitate a conducerii NKGB-ului din RSSM la etapa de organizare instituțională pe teritoriul „eliberat” de Armata Roșie, după cum urmează:

✓ Acțiuni / operațiuni ce țin de identificarea, demascarea și curmarea activității rețelelor de agenți rămași urmare a prezenței autorităților administrației române și a trupelor germane în această zonă (nr. d/o în tabelul din Anexă: 1, 4, 5, 18, 20, 21, 22, 24);

✓ Directive orientate spre crearea propriei rețele de agentură în rândul diverselor segmente sociale ale populației băștinașe din Basarabia de către securitatea sovietică pentru localizarea și curmarea activităților ostile regimului sovietic (nr. d/o în tabelul din Anexă: 5, 7, 10, 12, 15, 16, 17, 21, 23, 24, 25);

✓ Directive privind organizarea mecanismelor de lucru în cadrul instituției privind activitatea contrainformativă (tangencial, informativă) pe teren (nr. d/o în tabelul din Anexă: 2, 4, 13, 14, 15, 19, 28);

✓ Aspecte de ordin administrativ-organizatoric (nr. d/o în tabelul din Anexă: 8, 11, 26, 27);

✓ Indicații ce țin de luarea măsurilor preventive pentru sănătatea efectivului NKGB al RSSM (nr. d/o în tabelul din Anexă: 3, 6, 9).

Evaluarea obiectivă a clasificării convenționale pe domenii a primelor directive ale conducerii NKGB-ului din RSSM, martie-iunie 1944, expuse *supra*, ne permite să observăm că accentele activității securității sovietice au fost plasate primordial pe crearea propriei rețele de agentură în rândul populației băștinașe, precum și pe identificarea, demascarea și contracararea activității agenturii lăsate în spatele frontului de către serviciile secrete inamice.

De asemenea, în baza tabelului prezentat, putem afirma că o atenție sporită a NKGB-ului sovietic era acordată, în speță, localizării și arestării elementelor antisovietice care sabotau sau erau pasibile de a submina procesul de (re)sovietizare a Basarabiei (*a se vedea* tabelul din Anexă, nr. d/o: 5, 10, 15, 16, 17, 18, 21, 23, 24).

În această categorie de elemente ostile, percepute ca pericole pentru puterea sovietică, se încadrau chiaburii (*a se vedea* tabelul din Anexă, nr. d/o: 5, 17) care s-au întors la locurile de baștină, odată cu revenirea administrației românești în Basarabia după 22 iunie 1941, precum și persoanele care au făcut parte din organele administrației românești „de reprimare”: primarii de sate, exponenți și foști membri ai formațiunilor politice românești, persoane care au activat sau au avut tangențe cu jandarmeria, foști militari etc.

Acțiunile represive ale securității sovietice asupra populației băștinașe din Basarabia, în special în privința localnicilor care au interacționat/făcut parte din administrația română, reflectate în primele ordine/directive ale conducerii NKGB-ului în RSSM din martie-iunie anul 1944, sunt atestate și în notele informative ale Serviciului Secret de Informații al Armatei Române (SSI AR), care încă opera în teritoriul pierdut în fața trupelor sovietice.

În acest sens, la 4-5 iulie 1944 SSI AR a intrat în posesia următoarelor informații privind acțiunile autorităților sovietice ce reflectau situația din nordul Basarabiei:

„**Arestări.** S-au făcut arestări printre foștii funcționari rămași și oamenii care sunt bănuți ca fiind potrivnici regimului sovietic. Astfel, a fost arestat locuitorul Vremeș Emilian, pentru motivul că era în bune relații cu șeful de post; Pavel Goanță – fost magazioner la Ferma Drăgănești și Vasile Cojocaru, denunțat că la venirea trupelor române în anul 1941 a omorât un evreu, toți din Comuna Drăgănești, Județul Bălți, și fostul primar Vasile Popa din Comuna Cornova. Nu se știe unde au fost duși.

Ca **organizare administrativă** a fost introdus sistemul din 1940. Au luat ființă imediat sovietele comunale compuse dintr-un președinte, un secretar și cinci-șase membri. În aceste funcțiuni au fost puse aceleași persoane care au fost și în anul 1940. La raion au fost aduși funcționari din URSS, dintre cei care au fost în anul 1940. În fiecare comună există o serie de agenți acoperiți, aceștia fiind recrutați din localnici – pleava satului... Totuși, sunt destule cazuri de simpatie din partea populației pentru soviete. Acestea sunt însă în minoritate, și anume dintre acei care nu au niciun căpătâi” [19, p.316]*.

Din analiza conținutului Notei informative a SSI AR prezentate mai sus observăm că la începutul lunii iulie 1944, deși Armata Roșie ocupa doar nordul Basarabiei, sovieticii nu întârziu să (re)instaurareze modelul de organizare administrativă din 1940**, astfel etapizat, restabilind puterea sovietică în teritoriul (re)ocupat.

În baza celor constatate *supra* se desprinde concluzia primară că primele acțiuni ale NKGB-ului în RSSM în martie – iunie 1944 erau orientate, în esență, spre crearea propriei rețele de agentură în rândul populației băștinașe, precum și spre identificarea, demascarea și contracararea activității agenturii lăsate în spatele frontului de către serviciile secrete inamice. Activitățile contrainformative ale NKGB-ului sovietic pe frontul invizibil în primele luni de ocupație a Basarabiei, martie-iunie 1944, constituiau măsuri inerente în procesul de pregătire a terenului pentru (re)instaurarea și, ulterior, instituționalizarea regimului sovietic, cu toate structurile și componentele sale. Complementar, în Nota informativă a SSI AR din 4-5 iulie 1944 [20, p.314, 316], ce reflecta situația din nordul Basarabiei ocupate de autoritățile sovietice, sunt confirmate unele dintre acțiunile represive ale NKGB-ului în contextul (re)instaurării puterii sovietice.

Concluzii

În rezultatul primelor cercetări, în baza documentelor noi de arhivă, am ajuns la următoarele concluzii:

1. *Grosso modo*, evenimentele din martie (iunie)-august 1944, care au avut loc nemijlocit pe teritoriul Basarabiei, sunt reflectate superficial în literatura de specialitate, fiind atestat un vid istoriografic în cercetarea acestui subiect. Cunoașterea precară a acestui episod istoric este predeterminată de accesul limitat pentru cercetătorii în istorie la fondurile de arhivă relevante, aspect lăsat în neglijență de către factorul politic. De asemenea, în istoriografia sovietică, subiectul ce ține de începutul activității securității sovietice în Basarabia a cunoscut o abordare episodică și tendențioasă, din rațiuni ideologice, ceea ce lasă o amprentă de ambiguitate asupra cunoașterii obiective a tabloului istoric din perioada de referință privind acest spațiu geografic. Astfel, atestăm necesitatea imperioasă de a contribui cu noi studii și cercetări în baza izvoarelor arhivistice, care ar veni să completeze tabloul istoric privind evoluția situației pe frontul invizibil în Basarabia, martie-iunie 1944.

2. Schimbarea situației de pe frontul de luptă în cel de-al Doilea Război Mondial avea un impact iminent și asupra evoluțiilor de pe frontul invizibil, fapt ce explica legătura indispensabilă dintre cele două fronturi și determina reorganizarea instituțională a organelor de forță și securitate ale URSS. În funcție de faza defensivă sau ofensivă în care se afla Armata Roșie pe arena celui de-al Doilea Război Mondial, era operată centralizarea sau descentralizarea serviciilor speciale sovietice. Acest fapt era determinat de necesitatea sporirii rezistenței în fața amenințării militare din partea inamicului (Germania nazistă) sau de nevoia eficientizării eforturilor organelor de forță și securitate ale URSS pe fronturile invizibile într-o „eliberare” sau recuperarea teritoriilor pierdute în fața adversarului.

3. Primele acțiuni ale NKGB-ului în RSSM în martie–iunie 1944 erau orientate, în esență, spre crearea propriei rețele de agentură în rândul populației băștinașe, precum și spre identificarea, demascarea și contracararea activității agenturii lăsate în spatele frontului de către serviciile secrete inamice. Activitățile contrainformative ale NKGB-ului sovietic pe frontul invizibil în primele luni de ocupație a Basarabiei, martie-iunie 1944, constituiau măsuri inerente în procesul de pregătire a terenului pentru (re)instaurarea și, ulterior, instituționalizarea regimului sovietic, cu toate structurile și componentele sale. Privind dintr-o altă optică, începu-

* 1944, iulie 5. Extras din „Nota informativă Nr.53” a Centrului „H”, conținând date cu caracter militar și diverse informații din teritoriul basarabean, ocupat de trupele sovietice (nordul Basarabiei), obținute de la șase refugiați basarabeni [21, p.314, 316].

** Ocupând Basarabia la 28 iunie 1940, autoritățile sovietice au purces imediat la crearea organelor puterii de stat. În multe localități comitetele executive erau organizate cu concursul nemijlocit al militarilor. Către mijlocul lunii iulie 1940 în cele 6 județe ale Basarabiei, care au intrat mai târziu în RSS Moldovenească au fost organizate 1048 de comitete executive sătești, 11 de orașele, 52 de plasă, 6 orașenești și 6 de județe. În ele au intrat circa 10 mii de persoane... Așa cum era de așteptat, în fruntea comitetelor executive și de partid au fost „aleși” simpatizanții sovieticilor, comuniștii ieșiți din ilegalitate (în preajma lui 28 iunie 1940 în Basarabia erau 375 de comuniști), țărani și cei mai săraci. Toți aceștia trebuiau să constituie sprijinul de nădejde al regimului la fața locului [22, p.25].

tul activității NKGB-ului sovietic pe frontul invizibil în Basarabia în perioada de referință marca o etapă precuroare în procesul de instituționalizare a regimului sovietic în RSSM.

Complementar, în Nota informativă a SSI AR din 4-5 iulie 1944, ce reflecta situația din nordul Basarabiei ocupate de autoritățile sovietice, sunt confirmate unele dintre acțiunile represive ale NKGB-ului în contextul (re)instaurării puterii sovietice.

Referințe:

- TRONCOTĂ, C. *România și frontul secret, 1859-1945*. București: Elion, 2007. 338 p.
- MORARU, P. *SMERȘ în Basarabia, 1944-1954*. București: Editura Militară, 2013. 334 p.
- Date despre biografia lui Mordoveț Iosif Lavrentievici*. (Accesat: 28.11.2016). Disponibil: <http://www.memo.ru/history/NKVD/kto/biogr/gb339.htm>
- ȚĂRANU, M. Teroarea comunistă din Basarabia în primul an de ocupație sovietică (1940-1941). În: *Destin Românesc (Serie nouă): Revistă de istorie și cultură*, 2010, an. V (XVI), nr.1 (65), p.66.
- ȘIȘCANU, I. *Raptul Basarabiei, 1940*. Chișinău: Ago-Dacia, 1993. 176 p.
- Dosarul: Directivele NKVD- NKGB al RSSM pentru anul 1944, 128 pagini*. În: *Arhiva Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova*.
- CAȘU, I. ș.a. *Al Doilea Război Mondial: memorie și istorie în Estul și Vestul Europei*. Chișinău: Cartier, 2012, 332 p.
- MORARU, P. *Op.cit.*, p.23.
- SUDOPLATOV, P., SUDOPLATOV, A., SCHECKTER, J.L., SCHECKTER, L. P. *Misiuni speciale. Memoriile unui maestru al spionajului sovietic*. București: ElitLitera, 2013. 734 p.
- MORARU, P. *Op.cit.* p.155.
- MORARU, P. *Serviciile Secrete în Basarabia. Dicționar, 1918-1991*. București: Editura Militară, 2008. 319 p.
- CAȘU, I. *Politica națională în Moldova sovietică, 1944-1989*. Chișinău: Cartdidact, 2000. 213 p.
- GRIBINCEA, M. *Basarabia în primii ani de ocupație sovietică, 1944-1950*. Cluj-Napoca: Dacia, 1995. 188 p.
- MORARU P. *Serviciile de informații și siguranță românești din Basarabia în perioada anilor 1918-1944: Teză de dr. hab. în istorie*. Chișinău, 2016. 342 p.
- MORARU, A. *Istoria românilor. Basarabia și Transnistria, 1812-1993*. Chișinău: AIVA, 1995. 559 p.
- PETRENCU, A. *Basarabia în al Doilea Război Mondial, 1939-1945*. Chișinău: Prut Internațional 2006. 223 p.
- POSTICĂ, E. *Rezistența antisovietică în Basarabia, 1944-1950*. Chișinău: Știința, 1997. 240 p.
- ȚURCANU, I. *Moldova antisovietică. Aspecte din lupta basarabenilor împotriva ocupației sovietice, 1944-1953*. Chișinău: Prut International, 2000. 331 p.
- MORARU, P. *Op.cit.*, p.316.
- Ibidem.
- Ibidem.
- GRIBINCEA, M. *Op.cit.*, p.25.

ANEXĂ

Tabel

Primele directive ale NKGB-ului sovietic în Basarabia emise până la finele lunii iunie 1944

Nr. d/o	Nr. de înregistrare	Data aprobării	Denumirea generică a primelor directive ale NKGB-ului sovietic în Basarabia
1.	4/0099	25 mai	Indicații privind expedierea listelor agenturii demascate
2.	1/00100	25 mai	Privind munca cu agentura
3.	1/105	26 mai	Indicații privind vaccinarea contra tifosului exantematic
4.	2/049	26 mai	Privind raportarea rezultatelor activității operative
5.	03/17	26 mai	Indicații privind arestarea persoanelor care au făcut serviciul în organele de reprimare
6.	1/105	26 mai	Indicații privind vaccinarea contra tifosului exantematic
7.	4/007	27 mai	Privind recrutarea și crearea rețelilor de agenți
8.	1/0111	29 mai	Privind redactarea de acte și inventarierea bunurilor cumpărate în procesul organizării comisariatelor județene
9.	f/n	29 mai	Indicații privind vaccinarea contra tifosului exantematic

10.	2/066	30 mai	Privind antrenarea invalizilor de război în activități antisovietice
11.	9/34	30 mai	Privind procurarea de obligațiuni ale statului
12.	2/070	31 mai	Privind mesajul informativ transmis de agentul „Ангел”
13.	8/0044	3 iunie	Indicații privind activitatea de investigații
14.	f/n		Privind stabilirea ordinii dărilor de seamă de către comisariate județene și raionale ale NKGB din RSSM
15.	2/087	4 iunie	Privind organizarea activității operative la întreprinderile industriale
16.	2/085	4 iunie	Privind sechestrarea literaturii antisovietice din instituțiile de stat și de la conducătorii acestora
17.	1/00143	5 iunie	Privind arestarea chiaburilor care au revenit din România
18.	2/0328	8 iunie	Privind demascarea agenturii germane rămase în spatele Armatei Roșii
19.	2/0117	10 iunie	Privind derularea activității de investigații
20.	2/0120	10 iunie	Privind căutarea parașutiștilor spionajului german
21.	2/0121	10 iunie	Privind punerea la evidență a persoanelor stabilite în Basarabia în timpul retragerii trupelor germane
22.	2/0119	10 iunie	Indicații privind căutarea agenților spionajului german
23.	1/00188	16 iunie	Privind recrutarea agenturii pe linia de activitate a Direcției a IV-a
24.	2/0163	15 iunie	Privind demascarea agenturii în rândurile populației germane
25.	2/0147	18 iunie	Privind eliberarea din arest a cetățenilor de naționalitate poloneză
26.	9/002	20 iunie	Privind predarea de către lucrătorii operativi ai NKGB-ului a posturilor de radio aflate în gestiune personală
27.	4/001	20 iunie	Cu privire la inventarierea bunurilor
28.	2/0215	23 iunie	Privind executarea directivelor 2/78 și 2/79

* Tabelul este elaborat de autor. Sursa: Arhiva MAI al RM, extras din sechestrul Dosarului Directivele NKVD- NKGB al RSSM pentru anul 1944, 128 pagini.

Prezentat la 19.11.2016